

פרשת שופטים. בסוף הפרשה הראשונה של סדר שופטים פרק י"ז פסוקים ח' עד י"ד מדובר על עניין חשוב ביותר: "כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם, בין דין לדין ובין נגע לנגע, דברי ריבות בשעריך, וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר...וכו' על פי התורה אשר ירוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" ומפרש רשי על פי הספרי: "אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין. וכל שכן כשאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל." הלשון הזה מתמיה ביותר. הרמב"ן התייחס לעניין ולספרי הנזכר לעיל וכתב על הפסוק י"א: "אפילו תחשוב בלבך שהם טועים והדבר פשוט בעיניך כאשר אתה יודע בין ימין לשמאלך, תעשה כמצוותם. ואל תאמר איך אוכל החלב הגמור הזה או איך אהרוג האיש הנקי הזה? אבל תאמר: כך צווה אותי האדון המצווה על המצוות, שאעשה בכל מצוותיו ככל אשר יורוני העומדים לפניו במקום אשר יבחר ועל משמעות דעתם נתן לי התורה, אפילו יטעו בו. וזה כעניין רבי יהושע עם רבן גמליאל ביום הכיפורים שחל להיות בחשבונו. (כלומר, אם רבי יהושע לא היה ציית לרבי גמליאל, היה הוא בגדר זקן ממרה)"

הרמב"ן מוסיף על חשיבות הציווי להשתעבד לבית דין הגדול מפני שהתורה ניתנה בכתב ואפשר שחילוקי דעות יופיעו ואנחנו צריכים לקבל את התורה לפי הבנתם אפילו אם הבית דין הגדול נראה בענינו כמי שמחלף ימין בשמאל. רואים איפוא שהרמב"ן עיבד את מאמר הספרי לשיטה עקיבה ומתקבלת על הדעת. בעל החינוך הרחיב מאוד את הדיבור על הנושא וכתב בין השאר: "אין ראוי לנו לחלוק עליהם (כלומר על הבית דין הגדול) אבל נעשה כטעותם (כלומר אפילו הם טועים נעשה כמותם). וטוב לסבול טעות אחת ויהיו הכל מסורים תחת דעתם הטובה תמיד ולא שיעשה כל אחד ואחד כפי דעתו שזה יהי חורבן הדת, וחילוק לב העם והפסד העומה לגמרי." בפסקה הזו בעל החינוך עומד על עיקרון נוסף: עדיפות של שאירות הכלל ויחודו על האמת האישית. במילים אחרות, נדרש מן הפרט לוותר על הכרתו האישית את התורה למען הכלל. ההבאות האלה מדברי הרמב"ן והחינוך נובעות מדברי הרמב"ם בהלכות ממרים פרק א' והן בהסכמה איתם. הרמב"ם כותב שם: "בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה...כל מי שאינו עושה כהוראתן עובר בלא תעשה שנאמר לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין או שמאל... כל חכם שמורה על דבריהם מיתתו בחנק שנאמר והאיש אשר יעשה בזדון וגומר. אחד דברים שלמדו מפי השמועה והם תורה שבעל פה ואחד דברים שלמדו מפי דעתם באחת מן המידות שהתורה נדרשת בהן ונראה בעיניהם שדבר זה כך הוא, ואחד דברים שעשאו סייג לתורה לפי מה שהשעה צריכה והן הגזרות והתקנות והמנהגות."

עכשיו אנחנו קוראים במשנה פרק א' ממסכת הוריות דברים שלכאורה נוגדים את ההבאות הקודמות. מפני חיסרון הזמן אסתפק בציטוט מתוך דברי הרמב"ם בהלכות שגגות פרק י"ג הלכות ה', ו. מדובר על מקרה שהבית דין הגדול טועה ופוסק ואחר כך, אחר מעשה, חוזר בו ומתחרט. "הורו בית דין (כלומר נתנו הוראה) לאכול חלב הקיבה כולו, וידע אחד מן הקהל שטעו ושחלב הקיבה אסור, ואכלו הקהל מפני הוראתן (של הבית דין) מפני שהיה עולה על דעתו שמצווה לשמוע מבית דין אע"פ שהם טועים, הרי

זה האוכל חייב חטאת קבועה על אכילתו...במה דברים אמורים כשהיה זה שידע שטעו חכם או תלמיד שהיגיע להוראה..."

רואים איפוא שלכאורה חכם או תלמיד שהיגיע להוראה כלומר חכם ממדרגה עליונה, אסור לו לשמוע לדברי בית דין אם הוא יודע שהבית דין טועה. אכן אנחנו רואים שאם הוא נכנע לבית הדין ועושה על פי הוראותיו מפני שהוא שוגג וחושב שמצווה לשמוע דברי חכמים, אפילו כאשר הוא יודע שהם טועים, ולכן הוא חייב חטאת. יש איפוא סתירה בין סוגיית הוריות לבין דברי הספרי ובין דברי הרמב"ם בהלכות שגגות לבין דבריו בהלכות ממרים.

הרמב"ן התמודד עם הבעיה והוא כתב בהשגתו הראשונה בספר המצוות על הכלל הראשון של הרמב"ם: "...וחתך לנו יתעלה הדין שנשמע לב"ד הגדול בכל מה שיאמרו, בין שקיבלו פירוש (ממשה רבינו) או שיאמרו כך ממשמעות התורה וכוונתה לפי דעתם... וזהו מה שאמרו בספרי: אפילו אומרים לך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל... ויש בזה תנאי, יתבונן בו המסתכל בראשון של הוריות בעין יפה, והוא שאם היה בזמן הסנהדרין חכם וראוי להוראה, והורו בית דין הגדול בדבר אחד להיתר והוא סובר שטעו בהוראתו, אין עליו מצווה לשמוע דברי חכמים ואינו רשאי להתיר לעצמו הדבר האסור לו, אבל ינהג חומר (כלומר איסור) לעצמו... ויש עליו לבוא לפניהם (כלומר לפני חברי הבית דין הגדול) ולאמר טענותיו להם והם שישאו ויתנו עימו. ואם הסכימו רובם בביטול טענותיו ושיבשו עליו סברותיו (של החכם המתנגד) יחזור (אותו חכם) וינהג כדעתם אחרי כן לאחר שסילקו אותו (כלומר שדחו את טענותיו). וזהו העולה מן ההלכות ההם. ומכל מקום חייב לקבל דעתם..."

פתרונה של הסתירה הוא איפוא כך: המשנה בהוריות ודברי הרמב"ם בהלכות שגגות מתייחסים לשלב ראשון. אסור לחכם או לתלמיד שהיגיע להוראה לוותר על הבנתו וללכת אחרי הוראות הבית דין ואם הוא נוהג כמו הבית דין הגדול, טעות הוא בידו להאמין שמצווה לשמוע לדברי חכמים הטועים והוא עושה דבר זה על אחריותו שאם בסופו של דבר מתברר שהבית דין טעה, החכם שעשה כמותם יתחייב בחטאת קבועה. בשלב שני, על החכם הזה לעלות לירושלים ללשחת הגזית ולהציג את טענותיו, הבית דין יבדוק את העניין ויכריע על פי הרוב. אם החכם צודק והבית דין מתחרט אז העניין נגמר לפי דיני מסכת הוריות. אם הבית דין עומד על דעתו ועמדתו, אז חוזרים להלכות ממרים והחכם החיצוני וגם חברי המיעוט של הבית דין מוכרחים להיכנע לרוב. אחרת, בתנאים מסוימים אנחנו יכולים להימשך לסוגיית זקן ממרה שבהלכות ממרים. הנושא לא נגמר אבל אנחנו נסתפק בזה.